

ХУЛОСАИ

КАФЕДРАҲОИ ГРАММАТИКАИ ЗАБОНИ АРАБӢ ВА ЗАБОН ВА АДАБИЁТИ ТОЧИКИ ФАКУЛТЕТИ ЗАБОНҲОИ ШАРҚИ МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ ТАЪЛИМИИ “ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ХУЧАНД БА НОМИ АКАДЕМИК БОБОҶОН ҒАФУРОВ”

Диссертатсияи Ашрапов Баҳодурҷон Пӯлотович таҳти унвони “Таҳлили қиёсии вежагиҳои морфологии ҳиссаҳои номии нутқ дар забони адабии тоҷикии қарнҳои XVIII ва XX (дар мисоли осори Муҳаммадвафои Карминағӣ ва Садриддин Айнӣ)” барои дарёфти номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.02.00 – Забоншиносӣ (10.02.20 - Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқобилавӣ) дар кафедраи грамматикаи забони арабии факултети забонҳои шарқи Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров” ба анҷом расидааст.

Ашрапов Б.П. факултети забонҳои шарқи Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуровро бо ихтисоси филолог-шарқшинос хатм намудааст. Соли 2012 ҳамчун мутахассиси шӯъбаи таъбу нашри Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон ба фаъолият шурӯъ намуд. Аз соли 2015 то соли 2017 ҳамчун муҳаррири забони англисии маҷаллаи илмӣ-назариявии “Ахбори Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ” кор карда, аз соли 2017 то ҳол ба ҳайси муҳаррири забони англисии маҷаллаҳои “Номаи донишгоҳ”-и Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б.Ғафуров. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ, “Фаслнома”-и Камоли Хучандӣ ва муҳаррири “Номаи ховаршиносон (маҷмӯаи мақолаҳои илмӣ факултети забонҳои шарқ) фаъолият намуда истодааст. Соли 2017 ба ҳайси омӯзгори фанни забони англисӣ ба факултети забонҳои шарқи МТД “ДДХ ба номи академик Бобоҷон Ғафуров” ба кор қабул шуд ва то ҳол дар ҳамин муассиса фаъолият мебарад.

Роҳбари илмӣ - номзади илми филология, дотсент Ғиёсов Нурулло Исматович мебошад.

Дар натиҷаи баррасии диссертатсияи “Таҳлили қиёсии вежагиҳои морфологии ҳиссаҳои номии нутқ дар забони адабии тоҷикии қарнҳои XVIII ва XX (дар мисоли осори Муҳаммадвафои Карминағӣ ва Садриддин Айнӣ)” чунин хулосаҳо бароварда шуданд:

Мақсади таҳқиқот иборат аз нишон додани вежагиҳои морфологии ҳиссаҳои номии нутқи осори таърихии муқоисашаванда, аз ҷумла ифодаи категорияҳои грамматикӣ исму сифат, таҳаввулотӣ унсурҳои ҷамъбандию вожанигорӣ, нақши шумора ва баъзе навъҳои ҷонишинҳо дар ташаккули илми морфология ва ба таври қиёсӣ нишон додани умумияту фарқи ҳиссаҳои номии нутқ дар забони осори давраҳои мавриди омӯзиш мебошад.

Мақсади асосии диссертатсия, аз як тараф, таҳлили қиёсии хусусиятҳои морфологии ҳиссаҳои номии нутқ бошад, аз тарафи дигар, инъикос намудани манзараи воқеии забони адабии қарнҳои XVIII ва XX ва муайян кардани таҳаввулотӣ меъёрҳои забонӣ аз нигоҳи забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ маҳсуб мешавад.

Вазифаҳои тадқиқот. Барои ноил гаштан ба ҳадафҳои аслии дар диссертатсия кӯшиш ба харҷ дода шудааст, ки қорҳои зерин ба анҷом расанд:

-баррасӣ ва таҳқиқи ифодаи категорияи муайяни ва номуайянии исм дар забони осори давраҳои муқоисашаванда;

-нишон додани умумияту фарқи категорияи шумораи исм ва таносуби истифодаи воситаҳои ҷамъбандии тоҷикӣ (-ҳо ва -он «-вон, -гон ва -ён») дар осори Карминағӣ ва Айнӣ;

-муайян кардани вежагиҳои морфологӣ ва вачҳи қорбурди унсурҳои вожанигорӣ, ба мисли исмҳои сохта дар асарҳои қиёсшаванда;

-таҳлили қиёсии категорияи дараҷаҳои сифат ва баъзе вежагиҳои фарқкунандаи онҳо дар асарҳои мавриди омӯзиш;

-муайян кардани вежагиҳои сохтори сифатҳо дар забони осори таърихӣ қиёсшавандаи қарнҳои XVIII ва XX;

-баррасии вежагиҳои морфологии вандгунаҳои сифатсоз ва вачҳи қорбурди онҳо дар забони осори мавриди омӯзиш;

-қиёсу баррасии вежагиҳои морфологии шумора ва баъзе навъҳои чонишинҳо дар асарҳои муқоисашаванда.

Навгонии илмии таҳқиқот. Дар забоншиносии тоҷик бори аввал таҳлили қиёсии вежагиҳои морфологии ҳиссаҳои номии нутқи забони адабии тоҷикии қарнҳои XVIII ва XX (дар мисоли осори Муҳаммадвафои Карминағӣ ва Садриддин Айнӣ) батафсил мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шуда, хусусиятҳои морфологии ҳиссаҳои номии нутқи забони осори даврони қиёсшаванда ба риштаи таҳқиқ кашида мешавад. Ба ҳамин минвол, баъзе вежагиҳои боризи ҳиссаҳои номии нутқ аз нигоҳи сохту услуб ва аз рӯи вачҳи истифода дар забони адабии тоҷикии давраҳои қиёсшаванда муайян карда шуда, мақому вазифаҳои ҳар кадоми онҳо дар ҳиссагузори оид ба омӯзиши категорияи грамматикӣ, сохтору маъно нишон дода мешавад.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Дар забони осори давраҳои қиёсшаванда, чун анънаи ифодаи категорияи муайяни ва номуайяни исм тавассути **-е** ва **чанд**, **ҳеч**, **баъзе** ва **як**, **ягон** сурат гирифта, аммо **ягон** дар асари таърихии Карминағӣ дида намешавад;

2. Чамъбандии исмҳо бо ду роҳ амалӣ мегардад: а) бо аносири чамъбандии тоҷикӣ **-ҳо**, **-он** (бо алломорфҳои **-ён**, **-вон** ва **-гон**); б) бо аносири чамъбандии арабии солими **-от** ва **-ин** ва чамъи шикастаи арабӣ, ки дараҷаи корбурди **-ҳо** назар ба дигар анвои чамъсоз маҳдудтар аст;

3. Дар забони осори давраҳои қиёсшаванда бисёртар исмҳои сифатҳои сохта бо роҳи морфологӣ ташаккул ёфта, бархе аз унсурҳои воҷасоз фаъоланд, бархе ғайрифаъол;

4. Истифодаи пасвандҳои **-тар** ва **-тарин** дар ифодаи дараҷаи сифат якхела набуда, асосан аломати бартарӣ ва олии сифат бо роҳи аналитикӣ сурат мегирад;

5. Таҳлили қиёсии вандгунаҳо ва вачҳи корбурди онҳо аз ин дарак медиҳад, ки агарчи гурӯҳе аз онҳо дар асари таърихии а.XVIII сермахсул бошанд, гурӯҳи дигаре дар осори таърихии а.XX каммахсуланд;

6. Аз таҳлили қиёсии вежагиҳои морфологии шумора ва ҷонишини забони осори муқоисашаванда маълум мешавад, ки ҳиссаҳои номии нутқи номбурда дар ифодаи маъно ва иҷрои вазифа бо баъзе вежагӣ аз забони адабии ҳозираи тоҷикӣ тафовут доранд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Дар диссертатсия масъалаҳои зерин мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд: категорияҳои грамматикӣ он, аз ҷумла категорияҳои муайяниву номуайяни ва шумора, вежагиҳои морфологии исмҳои сохта, категорияи дараҷаи сифат, вежагиҳои морфологии сифатҳои сохта ва вежагиҳои морфологӣ ва дараҷаи корбурди баъзе вандгунаҳо, таҳлили қиёсии шумораҳо ва баъзе ҷонишинҳо дар забони осори давраҳои қиёсшаванда, натиҷагирӣ, хулосаи пажӯҳиш оид ба умумияту фарқи мавзӯи таҳқиқот ба таври зайл асоснок карда мешавад.

Ҳангоми қиёсу баррасии масъалаи пешбинишуда мо як қатор ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии рисолаҳо ба афкори ақоиди забоншиносони ватанию хориҷӣ мавриди таҳқиқ қарор додем, ки натиҷаҳои пажӯҳиш дар таълими грамматика, курсҳои махсуси лексионӣ ва машғулиятҳои амалӣ ва корҳои мустақилонаи донишҷӯён роҷеъ ба лексикология ва морфология пешбинӣ шудааст.

Мазмун ва муҳтавои диссертатсия диссертатсия 20 мақолаи илмӣ (аз ҷумла, 10 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА-и Федератсияи Русия) интишор ёфтаанд. Мазмуни рисола ҳамчунин дар шакли маъруза ва гузоришҳои илмӣ дар маҳфилҳои илмӣ ва конференсияҳои донишгоҳӣ (солҳои 2013-2021) баён шудааст.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия

I. Мақолаҳо дар маҷаллаҳои илмӣ эътирофшудаи ҚОА-и Федератсияи Россия ва назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

[1-М]. Ашрапов, Б.П. Вежагиҳои ҷонишинҳои шахсӣ дар “Тухфат-ул-хонӣ”-и Муҳаммадвафои Карминагӣ / Б.П. Ашрапов // Ахбори ДДҲБСТ.

Силсилаи илмҳои гуманитарӣ / ISSN (2413-2004). – Хучанд. - № 2. - 2015. - С. 109-119.

[2-М]. Ашрапов, Б.П. Пасвандҳои зарфсоз дар “Тухфат-ул-хонӣ”-и Муҳаммадвафоӣ Карминагӣ / Б.П. Ашрапов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ / ISSN (2413-516X). – Душанбе. - №2. - 2015. - С. 86-90.

[3-М]. Ashrapov, B.P. The Place of Poly-Affixes in the Tajik Literary Language of the XVIII-th Century / B.P. Ashrapov // Bulletin of TSUBLP. Series of Humanitarian Sciences / ISSN (2413-2004). – Khujand. - №2. - 2015. - P. 122-131.

[4-М]. Ашрапов, Б.П. Вижагиҳои грамматикии шумора дар забони адабии тоҷикии садаи XVIII (дар мисоли “Тухфат-ул-хонӣ”-и Муҳаммадвафоӣ Карминагӣ) / Б.П. Ашрапов // “Номаи донишгоҳ”-и ДДХ ба номи акад. Б.Ғафуров. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ / ISSN (2077-4990). – Хучанд. - №4. - 2016. - С. 178-184

[5-М]. Ashrapov, B.P. Some consideration beset with the place and role of subordinating conjunctions in “Tuhfat-ul-Khoni” by Muhammadvafoi Karminagi / B.P. Ashrapov // Bulletin of TSUBLP. Series of Humanitarian Sciences / ISSN (2413-2004). – Khujand. - №4. - 2017. – P. 140-148.

[6-М]. Ашрапов, Б.П. Корбурд ва вежагиҳои сарфии пешвандҳои сифатсоз дар забони адабии тоҷикии қарнҳои XVIII ва XX / Б.П. Ашрапов // Ахбори ДДХБСТ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ / ISSN (2413-2004). – Хучанд. - № 3 (84). - 2020. – С. 130-137.

[7-М]. Ашрапов, Б.П. Ҷамъбандии арабӣ дар забони адабии тоҷикии қарнҳои XVIII ва XX (дар мисоли усули ҷамъбандии солими арабӣ) / Б.П. Ашрапов, О. Мирмухаммедов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ / ISSN (2413-516X). – Душанбе. - №6. - 2021. – С. 53-59

[8-М]. Ашрапов, Б.П. Таҳлили муқоисавии маънои пасванди -гоҳ дар забони адабии тоҷикии қарнҳои XVIII ва XX / Б.П. Ашрапов // Ахбори

ДДХБСТ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ / ISSN (2413-2004). – Хучанд. - №3. - 2021. – С. 93-99.

[9-М]. Ашрапов, Б.П. Вежагиҳои сарфӣ ва вачҳи корбурди пасвандҳои исми маънисоз дар забони адабии тоҷикии қарни XVIII (дар мисоли асари таърихӣ “Тухфат-ул-хонӣ”) / Б.П. Ашрапов, О.Б. Исмоилов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ / ISSN (2413-516X). – Душанбе. - № 5. 2022. – С. 18-23.

[10-М]. Ashrapov, B.P. Some Views on the Level of Usage of Degrees of Comparison of Adjectives in the Tajik Literary Language Referring to the XVII-th – the XVIII-th Centuries / B.P. Ashrapov // Bulletin of Dagestan State University. Series 2: Humanities / ISSN (2542-0313). – Makhachkala. – V.37. - № 3. - 2022. – P. 58-64.

II. Мақолаҳо дар дигар маҷаллаю маҷмуаҳои илмӣ:

[11-М]. Ашрапов, Б.П. Категорияи шумораи исм дар “Тухфат-ул-хонӣ”-и Муҳаммадвафои Карминагӣ / Б.П. Ашрапов // Геополитикаи инноватсионии захираҳои стратегӣ: муаммо ва дурнамои рушд (маҷмуаи мақолаҳо) ДДХБСТ / ISBN (978-99947-965-8-8). – Хучанд: Ношир, 2013. – С. 422-425.

[12-М]. Ашрапов, Б.П. Таҳлили қиёсии вежагиҳои сарфӣ пасвандҳои – сор ва -зор дар забони адабии тоҷикии қарнҳои XVIII ва XX / Б.П. Ашрапов // Номаи ховаршиносон (Маҷмуаи мақолаҳои илмӣ факултети забонҳои шарқ) / ISBN (978-99975-68-43-4). - Хучанд: Ношир, №13. 2019.– С. 42-52.

[13-М]. Ашрапов, Б.П. Баъзе мулоҳизаҳо оид ба ҷамъбандии исм дар забони адабии тоҷикии қарнҳои XVIII ва XX (ба воситаи пасванди -он) / Б.П. Ашрапов // Маводи анҷумани илмӣ-амалии байналмилалӣ “Хонишҳои Сеюми Арғуч”. – Панҷакент, 2021. – С. 59-63.

[14-М]. Ашрапов, Б.П. Таҳлили қиёсии вежагиҳои сарфӣ ҷамъулҷамъ дар забони адабии тоҷикии қарнҳои XVIII ва XX / Б.П. Ашрапов // Маводи анҷумани илмӣ-амалии байналмилалӣ “Масоили мубрами таърих, фарҳанг, таърихнигорӣ ва манбаъшиносии халқҳои Осиёи Миёна”. – Панҷакент, 2021. – С. 100-103.

[15-M]. Ashrapov, B.P. Comparative analysis of morphological peculiarities of self-emphasis pronouns in the Tajik literary language appertaining to the XVIII-th and XX-th centuries / B.P. Ashrapov // Scientist's Notes / ISSN (2713-0142). - Rostov-on-Don: Priority, № 2. 2022. - P. 39-41.

[16-M]. Ashrapov, B.P. The level of usage of the suffix -он/-s/-es in the Tajik literary language referring to the XIX-th century / B.P. Ashrapov // Original Research / ISSN (2222-0402). - Belgorod: OR, - V.12. № 4. - 2022. - P. 172-177

[17-M]. Ashrapov, B.P. Comparative analysis of morphological peculiarities of approximative numerals in the Tajik literary language appertaining to the XVIII-th and XX-th centuries / B.P. Ashrapov // Bulletin of DSC of RAS / ISSN (1684-792X). - Makhachkala: DFR CRAS, №. 85. 2022. – P. 52-57.

[18-M]. Ashrapov, B.P. Comparative Analysis of Morphological Peculiarities and Level of Usage of the Suffix-он/on in the Tajik Literary Language Referring to the XVIII-th and XX-th Centuries / B.P. Ashrapov // Stephanos / ISSN (2309-9917). – M.: MSU. M.V. Lomonosov, № 3(53). 2022. – P. 50-57.

[19-M]. Ашрапов, Б.П. Сравнительный анализ морфологических особенностей и уровня употребления полисуффикса -боши в таджикском литературном языке XVIII и XX вв / Б.П. Ашрапов // Актуальные исследования / ISSN (2713-1513). – Белгород: АПНИ, № 12(91). 2022. – С. 38-40.

[20-M]. Ashrapov, B.P. Morphological peculiarities and the level of usage of the article-e with plural nouns in the Tajik literary language referring to the XVIII-th century / B.P. Ashrapov // In Situ / ISSN (2411-7161). - M.: Scientific Artel, № 5. 2022. – P. 65-67.

Дар асоси муҳокимаи муқарризон номи баъзе фаслу зерфаслҳои диссертатсия ба иваз кардан, пешниҳод карда шуд.

Кафедраҳои грамматикаи забони арабӣ ва забон ва адабиёти тоҷики факултети забонҳои шарқи муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров” диссертатсияи Ашрапов Баҳодурҷон Пулотовичро кори илмии баанҷомрасида ва мубрам меҳисобад, ки

дар сатҳи баланди илмию таҳқиқотӣ таълиф шудааст ва ба ҳама талаботҳои диссертатсионӣ ҷавобгӯ аст. Дар ин замина диссертатсияи мазкурро ба сексияи забоншиносӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.00 – Забоншиносӣ (10.02.20 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқобилавӣ) барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илми филология тавсия менамоем.

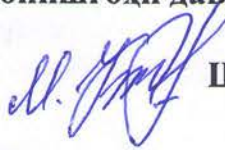
Иштирок доштанд: 18 нафар.

Натиҷаи овоздиҳӣ: “тарафдор” - 18 нафар, “зид”- 0, “бетараф” -0.

Протоколи №9 аз 19 апрели 2022.

**Мудирӣ кафедраи забон ва адабиёти тоҷикӣ
факултети забонҳои шарқи МДТ-и “Донишгоҳи давлатии Хучанд
ба номи академик Бобочон Ғафуров”**

номзоди илми филология, дотсент:

Шарипова М.З.

Маълумот барои тамос:

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,

вилояти Суғд, ш.Хучанд,

гузаргоҳи Б.Мавлонбеков 1.

Тел: +(992) 927821445

E-mail: mutabar-1977@mail.ru

**Мудирӣ кафедраи грамматикаи забони арабии
факултети забонҳои шарқи МДТ-и “Донишгоҳи давлатии Хучанд
ба номи академик Бобочон Ғафуров”**

номзоди илми филология, дотсент:

Қўзиева Н.М.

Маълумот барои тамос:

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,

вилояти Суғд, ш.Хучанд,

гузаргоҳи Б.Мавлонбеков 1.

Тел: +(992) 927613244

E-mail: kuzieva.nodira@mail.ru

Котиби чаласа,

номзоди илми филология, дотсент:

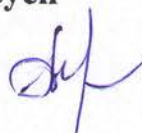
Нигматов Н.И.

“Имзоҳои М.З. Шарипова, Н.М. Қўзиева ва Н.И. Нигматовро ва ротасдиқ мекунам”

Сардори Раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси

МДТ-и “Донишгоҳи давлатии Хучанд

ба номи академик Бобочон Ғафуров”:

Наврӯзов Э.М.

Маълумот барои тамос:

Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон,

вилояти Суғд, ш.Хучанд,

гузаргоҳи Б.Мавлонбеков 1.

тел: +(992) 900420202

E-mail: n.ehson@mail.ru